Litteratur

Ett gott mål

Titeln *Ett gott mål* på en bok om modersmålet i skolan ger mig en osökt association till skolmaten. Modersmålet i skolan är lika viktigt som skolmaten, och borde som den uppfylla en viss del av dagens näringsinnehåll. Helst skall modersmålet också serveras tilltalande av trevliga modersmålslärare med vacker rekvisita i form av väl vald skönlitteratur och riktiga pedagogiska metoder. Och hur ser verkligheten då ut, är modersmålet i dag tillräckligt välsmakande och didaktiskt näringsrikt i den finlandssvenska skolan?

Min infallsvinkel på boken *Ett gott mål* är praktikerns, eftersom jag arbetar som modersmålslärare i en Helsingforsskola. Min utkiksplats ger mig också ofta anledning att fråga hur det står till med modersmålet. Redan det här ger mig orsak att läsa boken. Det innebär också att de olika artiklarna känns olika viktiga för mig, och jag har därför valt att kommentera bara några av dem.

Ett gott mål är skriven av aktiva lärare, lärarutbildare, språkvårdare och forskare. De presenterar olika aspekter på dagens språkliga verklighet. Den inledande artikeln om språklig variation i samhället av Marika Tandefelt anger hela tonfallet: Hon talar, som vanligt klart och redigt, om den finlandssvenska skolans tvåspråkiga vardagsverklighet. I samma kapitel kartlägger Mikael Reuter dagens finlandssvenska språkvård. Till min stora förvåning konstaterar han att journalister och översättare är språkvårdens viktigaste mottagare. Något senare säger han trots allt att skolan antagligen är mest avgörande för en individs språkliga utveckling. Är då inte lärarnas kunskaper och färdigheter i modersmålet viktiga? Vad jag vill säga är att lärarna borde anses vara den tredje stora målgruppen för finlandssvensk språkvård.

De två övriga avsnitten i boken tar upp skolans roll för hur väl barnen kan hantera sitt modersmål och undervisningsmetodernas betydelse för att eleverna skall kunna nå upp till samhällets krav på deras kunskaper i modersmålet. Viking Brunell pekar i sin artikel om skolprestationer i modersmålet och sociokulturell bakgrund på något som vår grundskoleideologi försökt avlägsna: Hemmets betydelse för att barnet skall uppnå en viss språklig nivå är stor, större än man trott. Trots det kan och skall skolan utjämna skillnaderna. Det blir särskilt viktigt för de tvåspråkiga barnens vidkommande.

Det verkligt viktiga och för oss lärare praktiskt nyttiga inslaget i bokens andra del är Ingegerd Nyströms artikel om språket i studentuppsatser. Hon påpekar att det mest typiska felet är en allmän språklig osäkerhet, något som alla som arbetar i en skola borde ta på allvar. Ju längre ner på vitsordsskalan en skribent befinner sig, desto fler t.ex. ordföljds-, prepositions- och meningsbyggnadsfel har han. Felfrekvensen är också geografiskt betingad. Ju mer finsk miljön är, desto flera fel. Att smärre ordfel har mindre betydelse än felaktiga språkliga strukturer är självklart, men sällan direkt utsagt.

I det tredje avsnittet i boken är det i synnerhet de aktiva lärarnas texter som väcker intresse. De pekar nämligen, på god och begriplig svenska, på vad man konkret i vardagen kan göra för att förstärka modersmålet. Det kan man t.ex. göra genom att se till att eleverna tillsammans med sina föräldrar får läsa skönlitteratur (En kvart om da-

gen, Maj-Britt Grönholm), genom att göra lärare medvetna om hur man ser på läsningen i ett helhetsperspektiv (Lisen Stolpe) eller vad som händer när läsningen trots alla försök inte lyckas (Daniel Runeberg). Att sagor kan fungera som utgångspunkt för all undervisning i lågstadiet (Tove Fagerholm) borde vara nog så viktig information för lärarutbildarna. Bokens sista avsnitt av Erik Andersson om hur man borde förändra grammatikundervisningen så att den motsvarar elevernas verkliga behov, ger många tankeväckande synpunkter. Jag är säker på att artikelns tankar kommer att fungera som utgångspunkt för många diskussioner och studiedagar för modersmålslärare.

En bok som *Ett gott mål* skulle nå ut till betydligt fler individer om den såg läckrare ut. Vem impulsköper en bok med en pärm som den här? Boken borde genom stor spridning åstadkomma den livsviktiga diskussion som vi behöver om modersmålets roll i den finlandssvenska skolan. Den diskussionen skall ske på ett konkret plan med klara förslag till åtgärder och inte på ett diffust och allmänt plan av typen "vi måste stöda de tvåspråkiga barnens skolgång" (en meningstyp som tyvärr är alltför vanlig i forskarnas texter i den här boken!). För den diskussionen saknar jag också de verkligt nya och fräscha tankarna och forskningsrönen om modersmålet.

Men boken kan fungera som underlag för diskussioner inom lärarfortbildningen och på föräldramöten i skolorna. Den ger bl.a. klara besked om att skolan har rätt att också på föräldrarna ställa krav på aktiva åtgärder och aktiv medverkan för att förstärka barnens skolspråk. Här borde förlaget Editum bedriva en aktiv reklamkampanj riktad till tänkbara intressenter.

Viking Brunell säger i sin inledning att modersmålet i skolan borde intressera politiker, lärarutbildare, forskare, lärare, föräldrar och överlag personer som "ömmar för en finlandssvensk framtid". Jag vill gärna tillägga läroplansmakare eftersom vi är mitt uppe i ett intensivt läroplansarbete som borde kunna intressera också andra än enbart skolfolk ute i kommunerna. Läroplansarbetet kan i spartider resultera i att de finlandssvenska aspekterna kommer i skymundan om de inte har sina kunniga förespråkare. Kunskapen om vår egen finlandssvenska skolverklighet får inte basera sig på löst tyckande. Inför läroplansarbetet sade Marika Tandefelt till mig: "Den finlandssvenska skolan **är** modersmålet". Den här självklara sanningen skall minsann också synas i våra prioriteringar och de åtgärder vi vidtar för att utveckla den finlandssvenska skolan och det välsmakande svenska (moders)målet.

Gunborg Gayer

Ett gott mål. Modersmålet i skolan. Redigerad av Viking Brunell, Sven-Erik Hansén och Christer Laurén. Schildts Förlags Ab Editum 1992. 278 s. Pris 195 mk.

Svensk-finsk socialordlista

Sverigefinska språknämnden grundades år 1975. Språknämndens uppgift är att utveckla och vårda det finska språket i Sverige och dess verksamhet omfattar bl.a. termarbete, telefonrådgivning samt granskning av texter och ordlistor.

Nämnden har också gett ut tre omfattande ordlistor med svenska samhällstermer och deras finska (sverigefinska) översättningar. Den första ordlistan, **Svensk-finsk skolordlista** (Ruotsalais-suomalainen koulusanasto) kom ut 1985. Sedan följde **Svensk-finsk arbetsmarknadsordlista** (Ruotsalais-suomalainen työmarkkinasanasto) 1989 och nu har en **Svensk-finsk socialordlista** (Ruotsalais-suomalainen sosiaalialan sanasto) kommit ut som nummer tre i nämndens publikationsserie.

En viktig del av nämndens verksamhet är också att ge ut tidskriften **Kieliviesti**, en "syster" till tidskrifterna **Språkbruk**, **Språkvård** och **Kielikello** och ett forum för information om nämndens och olika terminologiska arbetsgruppers termrekommendationer. Bland annat har i tidskriftens nummer ingått en serie mindre ordlistor med medicinsk terminologi av Margaretha Terner, senast i detta års första nummer en ordlista med ord och uttryck som anger olika typer eller grad av smärta eller värk och i nummer 2 ord som hänför sig till örat. Ordlistorna i Kieliviesti finns alltid i både en svensk-finsk och en finsk-svensk version.

På samma sätt som ordlistorna i Kieliviesti består också publikationsseriens stora ordlistor av två delar, en svensk-finsk del och en finsk-svensk del. Av dessa är den svensk-finska delen den egentliga ordlistan, medan den finsk-svenska delen närmast skall betraktas som ett register till den första delen. Så kan läsaren i den första delen under uppslagsordet **bidrag** i Socialordlistan fin-

na begreppsfältet beskrivet genom en förteckning med benämningar på 29 olika svenska bidragsformer.

Den nya socialordlistan innehåller cirka 2500 uppslagsord, däribland termerna ur den svenska socialtjänstlagen (på sverigefinska **sosiaalipalvelulaki**). Dessutom ingår termer som rör den allmänna försäkringen, åldrings- och barnavården, missbrukarvården, bostadsförmedlingen, invandrar- och flyktingpolitiken samt de vanligaste skattetermerna och förskoletermerna. Skolan, arbetslivet och det sociala området är fält som har många beröringspunkter. Men eftersom de två andra ordlistorna rätt nyligen kommit ut, har det inte funnits någon orsak att ta med termer från de områden de täcker.

I ordlistan ingår bland uppslagsorden benämningar och förkortningar av benämningar på olika organisationer inom det sociala fältet. Dessutom ingår i slutet av ordlistan ett register över dessa förkortningar med den svenska och finska benämningen utskriven. Vi är kanske inte ens medvetna om det här i Finland att ett stort antal svenska organisationer har ett vedertaget finskt (sverigefinskt) namn. Så heter t.ex. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) på finska Päihdevalistuksen keskusliitto. Ett sådant register är naturligtvis en guldgruva för en översättare som ställs inför en text med dylika förkortningar som för en svensk kan vara självklarheter, men för en finländare helt ogenomskinliga.

Principen för det sverigefinska termarbetet är ungefär densamma som principen för det finlandssvenska termarbetet. Då det är möjligt använder man termer som redan är vedertagna i Finland. (I fråga om finlandssvenska termrekommendationer föredras ju i första hand termer som redan är etablerade i Sverige.) Om begreppet bakom en sverigesvensk term inte förekommer i Finland eller om ett liknande begrepp inte helt stämmer överens med det svenska begreppet, har en egen sverigefinsk term rekommenderats. Också sådana sverigefinska termer som sedan 1960-talet hunnit få fotfäste i sverigefinskan har fått komma med bland de rekommenderade termerna i Socialordlistan, även om en annan term används i Finland. I fråga om de två språken finska och svenska har vi alltså allt som allt fyra olika varianter med eget terminologiskt arbete men också ett livligt samarbete.

Det faktum att det svenska samhället är en annan verklighet än det finländska samhället för naturligtvis med sig en hel del termer som skiljer sig från varandra. Tidigare nämndes redan de 29 olika bidragsformerna. Nattdaghem (i vardagligt tal **nattis** och på sverigefinska **yöpäiväkoti** eller **lasten yöhoitola**) förekommer inte hos oss, därför inte heller termen. Den verksamhet nattdaghemmet bedriver heter på svenska **nattomsorg** och på sverigefinska **lasten yöhoito**. Det svenska bostadssystemet gör det möjligt att hyra en bostad i andra hand. Den som gör det är en **andrahandshyresgäst** (på sverigefinska **päävuokralaisen vuokralainen**).

Men också de olika traditionerna lever kvar i termerna i de två länderna. I Finland har man velat behålla den gamla yrkesbeteckningen **barnträdgårdslärare** (på finska **lastentarhanopettaja**) delvis för att man velat betona den moderna dagvårdens anknytning till det gamla Kindergarten-systemet. I Sverige heter yrket **förskol(e)lärare** (på sverigefinska **esikoulunopettaja**).

Ett begreppsfält där den finländska (både den finskspråkiga och den svenskspråkiga) och den svenska (både den svenskspråkiga och den finskspråkiga) terminologin skiljer sig från varandra är det fält som har med handikapp och invaliditet att göra. I Sverige har man både i lagstiftningens terminologi, den övriga terminologin och i allmänspråket gått över till sammansättningar på **handikapp-** i högre grad än vad man gjort hos oss. På motsvarande sätt används då i sverigefinskan ordet **vammainen** och i sammansättningar **vammais-**. Eftersom en del negativa konnotationer anses vara förknippade med ord på **invalid-** har man också hos oss i någon mån gått över till att använda ord på **handikapp-**. **Handikapptoalett** är ett vedertaget ord både i sverigesvenskan och i finlandssvenskan, något annat vore otänkbart. I riksfinskan översätts det med **invalidikäymälä** (så enligt den nya finska basordboken Suomen kielen perussanakirja) och i sverigefinskan med **vammaisten WC** (Socialordlistan).

Men de nyare "konnotationsfria" orden och termerna på **handikapp-** resp. **vammais-** har i Finland en konkurrent i kortformen **inva-** som inte heller kan förknippas med några negativa konnotationer. Något begrepp som motsvarar det som vi i Finland kallar **invataxi** ser i belysning av Socialordlistan inte ut att finnas i Sverige.

Den nya Socialordlistan ger alltså en täckande bild av det svenska socialtjänstsystemet och den terminologi som hänför sig till det. Någon direkt källa för termer vid översättning av texter som

gäller finländska förhållanden är ordlistan däremot inte. Den gör inte heller anspråk på att vara det. Detta är en klar fördel i jämförelse med den fyrspråkiga Socialskyddsterminologi som Huoltaja-stiftelsen gav ut 1981. Den varvar finlandssvenska termer med rikssvenska utan att ange bruklighetsområde. De termer man hittar i Sverigefinska språknämndens Socialordlista berör entydigt svenska förhållanden. Det hade naturligtvis varit trevligt för användaren att få en ordlista som hade innehållit både sverigesvenska, finlandssvenska, riksfinska och sverigefinska termer och där det för varje term hade angetts dess bruklighetsområde. Men det är klart att detta hade krävt en ytterligare arbetsinsats utöver det gedigna arbete som ligger bakom denna ordlista. Användaren får alltså själv kontrollera om den term han finner i ordlistan är gångbar också i Finland. Men han har i alla fall någonting att utgå ifrån.

En ytterligare förtjänst hos Socialordlistan är att den också är mycket användbar som allmänspråklig ordbok i fråga om ord som anknyter till det sociala. Detta gäller också de två tidigare ordlistorna. När ordlistan omfattar hela 2500 uppslagsord är det inte bara fråga om strikta termer.

Ilse Cantell

Svensk-finsk socialordlista. Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan julkaisuja 3. 135 s. Pris 150 mk vid inbetalning på konto Sparbanken Aktia 405530-22887/Sverigefinska språknämnden.

Ny norsk-svensk ordbok

En av förutsättningarna för det nordiska samarbetet är – trots den språkliga gemenskapen – gedigna och moderna ordböcker. Om samarbetet utvidgas nu inför EG, som det har hävdats, kommer kategorier som saknar erfarenheter av praktisk nordism att dras in i arbetet, vilket ytterligare ökar behovet av goda ordböcker.

Det finns en lång rad små ordböcker och ordlistor kors och tvärs språken emellan men bara ett fåtal någorlunda moderna större ordböcker med svenska som ett av språken: Svensk-isländsk ordbok (1982), Dansk-svensk ordbok (3:e reviderade och utvidgade upplagan 1980), och nu senast en stor norsk-svensk ordbok (1992). Bäst är situationen när det gäller språken i Finland: 1982-1987 fick vi Stora svensk-finska ordboken, och i mitten av 1990-talet skall en motsvarande finsk-svensk ordbok med närmare 100 000 uppslagsord komma ut.

Det nyaste tillskottet på den internordiska ordboksmarknaden är Norstedts norsk-svenska ordbok. Ordboken innehåller ca 40 000 uppslagsord och ca 14 000 fraser. Den är utarbetad av Birgitta Fowler och Kjell Ivar Vannebo i samarbete med Lena Moberg vid Svenska språknämnden i Stockholm. Den är resultatet av ett omfattande svensk-norskt samarbete som initierats av Svenska språknämnden och Norsk språkråd. Redan detta borgar för kvalitet och tillförlitlighet.

Ordboken tar upp båda de officiella norska skriftspråken, bokmål och nynorska. Den vänder sig i första hand till svenska användare. Tyngdpunkten ligger därför på särnorska ord och uttryck och på ord som avviker från svenskan i fråga om betydelse, stavning, uttal, böjning, konstruktion eller fraseologi.

Uppslagsorden är försedda med uppgifter om uttal eller betoning, och vid behov anges också böjningen, antingen explicit eller med en kod som hänvisar till en serie böjningsmönster i början av boken. Denna nyckel ger i sin tur detaljerade uppgifter om existerande böjningsmöjligheter i bokmål och nynorska med såväl huvudformer som sidoformer. (Ordboksartiklarnas grundstruktur demonstreras på nästa sida.) Vid behov ges dessutom upplysningar om stilvärde, bruklighet och om ordets användning i fackspråk. Däremot saknas uppgifter om genus. Markering av genus – föga utrymmeskrävande – skulle ha förklarat nynorskt pronomenbruk (med *han* och *ho/hu* också för sakord) och lyft fram systematiken i nominalböjningen.

Ordförrådet i ordboken är modernt, men ett generöst urval äldre ord och fraser har tagits med för att underlätta läsningen av norska klassiker. Till ålderdomligheterna hör också "förbjudna" riksmålsformer som *syv* och *tyve*, för så skrev Ibsen och Bjørnson. Också dialektala ord och uttryck som har fått fotfäste i norskt skriftspråk tas upp oberoende av om de förekommer i de normerande Bokmålsordboka och Nynorskordboka eller inte. Antalet främmande ord är däremot begränsat, eftersom de inte skiljer sig nämnvärt från motsvarande ord i svenskan.

Också ett stort antal svåridentifierade böjningsformer förekommer som uppslagsord, vilket ökar

ordbokens användbarhet som hjälpmedel vid penetrerandet av norska texter. Man finner alltså t.ex. *keik* (pret. av *kike* 'kika, titta') och *dykkar* (gen. av pron. *de*) som egna uppslagsord med hänvisning till grundformen.

Tack vare att så stora delar av ordförrådet är gemensamma för de båda språken och alltså inte behöver förklaras, finns det plats för fler norska specialiteter än i en ordbok av motsvarande omfång till ett icke-nordiskt språk. Det mera perifera ordförrådet, det som bereder svensken de största svårigheterna, kan alltså redovisas utförligare. Ordboken är synnerligen givande när det gäller t.ex. ord för begrepp inom växt- och djurvärlden, folkliv, folktro och norsk historia: *gullboste*, *gople*, *grynsodd*, *gyger* och *goter* – för att nämna några slumpvis valda lågfrekventa ord på g-. Ordförrådet i ordboken ger ett hypernorskt intryck. Som svensk hajar man faktiskt till ibland: är våra språk *så* olika?

Urvalet av uppslagsord är alltså rikt och varierat, men olika användarkategorier hittar säkert ändå någon förbisedd specialitet. För egen del finner jag en del brister inom två viktiga lexikaliska kategorier: egennamn och förkortningar.

Endast ett fåtal namn tas upp i ordboken. Namn som *Borgarsyssel* och *Gulating* hör snarast hemma i en encyklopedi; *Senterpartiet* och *Røde Kors* behöver knappast förklaras. Namn som skulle platsa bättre i en norsk-svensk ordbok är t.ex. *Båhuslen* (Bohuslän), *Hellas*, *Latvia* (Lettland), *Midtausten* (Mellanöstern) och *Vesleasia* (Mindre Asien) och varför inte också skrivformer som *Sveits*, *Tsjekkoslovakia* och *Tyrkia*.

Förkortningar är ofta problematiska vid läsning av texter på främmande språk. I fråga om norska förkortningar ger den nya ordboken inte stor hjälp; urvalet är sparsamt och nyckfullt. Här finns visserligen *osfr.* (= sv. *osv.*), *m.o.t.* (i fråga om) och till och med *m.p.p.* (= sv. *m.h.p.p.*, vilket skall uttydas som *med hand på pennan*), men man saknar förklaringar till allmänt förekommande förkortningar som *osb.*, *sml.*, *m.a.*, *m.v.*, *o.m.* osv.

Norstedts norsk-svenska ordbok fyller en lucka i det nordiska ordboksbeståndet, och den gör det på ett i det stora hela mycket förtjänstfullt sätt. Men många luckor återstår: i första hand ordböcker från isländska till svenska och från svenska till norska och danska.

Peter Slotte

Norstedts norsk-svenska ordbok. Utarbetad av Birgitta Fowler och Kjell Ivar Vannebo i samarbete med Lena Moberg vid Svenska språknämnden. Norstedts. Stockholm 1992. XXVIII + 547 s.

EXEMPEL:

① ⑥ ② ③ ⑦ ⑧
'bade|shorts *s 1* (obest. pl. äv. *-shorts*) badshorts

② ③ ④ ⑤
dølge [ˈdølgə] *v dulgte, dulgt B* dölja; hemlighålla; ~ *for* förneka; *et dulgt smil* ett dolt leende ⑨

'motsetnad [-setna] *s 3 N* ⑤ = *motsetning* ⑩

④ ⑥
'ufarg|a *a 46* (*B* äv. **-et**) **1** ofärgad, färglös **2** litt. bildl. objektiv, opartisk om framställning

① Uppslagsord
② Uttal
③ Ordklass
④ Böjning (kod eller utskrivna böjningsformer)
⑤ Språkform (bokmål el. nynorska)
⑥ Variant av uppslagsordet (fet stil)
⑦ Alternativ böjningsform (kursiv stil)
⑧ Översättning av uppslagsordet
⑨ Språkexempel med översättning
⑩ Hänvisning till annat uppslagsord